

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ТКАЧ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 94(477.84):323.15(=438) «19/20»

**ПОЛЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ:
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТИ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)**

07.00.01 – історія України

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор,
Бармак Микола Валентинович,
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
кафедра історії України,
археології та спеціальних галузей історичних наук, професор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Литвин Микола Романович,
Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України,
Центр дослідження українсько-польських відносин, завідувач

доктор історичних наук, доцент
Каліщук Оксана Миколаївна,
Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки,
кафедра археології, давньої та середньовічної історії України, професор

Захист відбудеться «20» березня 2019 року о «14» год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.04 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2, ауд. 31).

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті <http://tnpu.edu.ua> та у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий «19» лютого 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Федорів

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність досліджуваної теми очевидна з огляду на багатовікову історію проживання поляків у досліджуваному регіоні в попередні періоди історії та відсутність комплексного вивчення стану та ролі польської національної меншини у розвитку Тернопільської області наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Робота передбачає узагальнене висвітлення діяльності польських національно-культурних товариств у контексті відродження їх культурного та духовного життя. У дослідженні особлива увага приділяється соціально-правовому та культурно-освітньому аспектам функціонування польської національної меншини Тернопільщини.

У період між переписами населення 1989 та 2001 рр. відбулися суттєві кількісні та якісні зміни, у низці випадків – істотні. Загальна кількість поляків Тернопільщини зменшилася, однак у дослідженні прослідковуються відчутні якісні зміни, що свідчить про відродження польського національного життя та позитивні результати етносторонньої політики України.

Вивчення польської національної меншини Тернопільщини дає змогу оцінити конкретні заходи України у кінці ХХ – початку ХХІ ст., що сприяли економічному та культурному розвитку національного життя, зокрема, формування середовищ, у яких поляки отримали змогу задовільняти свої потреби.

У кінцевому результаті, на прикладі поляків, це дає можливість глибше зрозуміти значущість сучасних національних процесів, що мають місце в нашій державі та, на перспективу, уникнути помилок, котрі виникають на міжнародному ґрунті в суспільному житті багатьох країн світу.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертаційна робота виконана в рамках напряму «Актуальні проблеми історії ХІХ – ХХІ ст.» (номер державної реєстрації 0116U002130) кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Мета дослідження: здійснити цілісний аналіз соціально-правових та культурно-освітніх аспектів діяльності польської національної меншини на Тернопільщині кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Основні завдання:

- проаналізувати історіографію, джерельну базу та теоретико-методологічні засади дослідження;
- охарактеризувати чисельність та демографічні зміни польської національної меншини Тернопільщини;
- визначити форми комунікації поляків з історичною батьківщиною;
- висвітлити особливості створення і функціонування польських національно-культурних і етнографічних товариств;
- дослідити основні напрямки діяльності польських інституцій;
- оцінити роль і участь польської національної меншини у налагодженні економічних і культурних зв'язків між містами України і Польщі;

– показати значення польської громади у збереженні культурно-історичної спадщини, відновленні римо-католицьких костелів, вивченні польської мови в суботньо-недільних і державних закладах освіти Тернопільщини.

Об’єктом дисертаційного дослідження є національні меншини України досліджуваного періоду.

Предметом дослідження виступають соціально-правові та культурно-освітні аспекти функціонування польської національної меншини Тернопільщини (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Хронологічні рамки охоплюють кінець ХХ – початок ХХІ ст. – період становлення й розвитку польської національної меншини на Тернопільщині.

Територіальні межі охоплюють територію сучасної Тернопільської області.

Методологічну основу дослідження становлять головні принципи історичного пізнання – об’єктивності та історизму. У роботі застосовано наступні методи дослідження: метод аналізу та синтезу, діалектичний метод, системний, порівняльно-історичний, типології, верифікації, синергетичний та міждисциплінарний методи.

Наукова новизна отриманих результатів дисертації полягає в тому, що *вперше*:

– комплексно проаналізовано соціально-правовий аспект життєдіяльності польської національної меншини Тернопільської області окресленого періоду;

– обґрунтовано рівень міжнаціонального діалогу та вплив українського населення на розвиток польської національної меншини Тернопільщини;

– доведено, що зі здобуттям незалежності України, польська національна меншина отримала можливість формувати своє національне і культурне життя;

– запропоновано авторську періодизацію розвитку польської національної меншини Тернопільської області;

– досліджено шляхи відновлення релігійних громад Римо-Католицької Церкви (далі – РКЦ) та стан костелів і монастирів на Тернопільщині;

– систематизовано інформацію стану налагодження культурно-господарських зв’язків між містами Тернопільщини та Республіки Польщі (далі – РП);

– прослідковано форми комунікацій місцевих поляків з історичною батьківщиною;

поглиблено:

– аналіз політики місцевих виконавчих органів влади щодо сприяння діяльності польських національних товариств та створення релігійних громад РКЦ;

– вивчено етапи створення польських національно-культурних товариств та подано перелік активних громадських діячів польської громади краю;

– з’ясовано основні напрямки роботи, зміст та особливості діяльності польських національно-культурних товариств у Тернопільській області;
набуло подальшого розвитку:

- дослідження стану вивчення польської мови в суботньо-недільних школах та державних навчальних закладах;
- вивчення розвитку польських етнографічних колективів, репертуару та здійснення ними гастрольної діяльності;
- з’ясування збереження історичної спадщини, пов’язаної із польською громадою Тернопільщини.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу цього вишу, міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Міжнародні конференції: Міжнародна науково-практична конференція «Україна наукова ‘2003» (16–20 червня 2003 р., Дніпро–Черкаси); XV міжнародна науково-практична конференція «Дослідження із суспільних наук у 2018 році» (16 лютого 2018 р., м. Вінниця); V Міжнародна науково-практична конференція «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (23–24 лютого 2018 р., м. Одеса); Міжнародна науково-практична конференція «Science Max I» (2 березня 2018 р., м. Краматорськ); Міжнародна мультидисциплінарна конференція (20–21 липня 2018 р., Стальова Воля, Польща) та Міжнародна науково-практична конференція (17–18 серпня 2018 р., м. Київ).

Всеукраїнські конференції: II Всеукраїнська наукова конференція «Проблеми і перспективи наук в умовах глобалізації» (7 листопада 2006 р., м. Тернопіль); Наукова конференція «Конфесійне багатоманіття України в контексті духовного і національного відродження» (27 квітня 2007 р., м. Тернопіль).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 16 наукових публікаціях (8 статей у наукових фахових виданнях, 4 з яких включені до міжнародних наукометричних баз даних і 8 – матеріали наукових конференцій).

Структура дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (483 найменування), восьми додатків (7 таблиць та 1 текстовий матеріал). Загальний обсяг дисертації складає 319 сторінок, з яких 175 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет наукового пошуку, методи дослідження, хронологічні рамки, територіальні межі, розкрито наукову новизну одержаних результатів, подано інформацію про апробацію результатів дослідження та структуру дисертації.

У першому розділі **«Історіографічні, джерелознавчі та теоретико-методологічні засади дослідження»** систематизовано та проаналізовано основні наукові праці, у яких у різні часові періоди українські та іноземні науковці досліджували питання діяльності польської національної меншини України загалом та Тернопільської області кінця ХХ – початку ХХІ ст., зокрема. Розкрито значення основних категорій дисертаційної роботи. Основна увага у дослідженні спрямована на соціально-правовий та культурно-освітній аспекти.

У дослідженні наукові праці та історичні джерела поділено на окремі групи та підгрупи у відповідності до їх типів, часу видання (написання) та змісту.

Історіографію проблеми поділено на сім груп. До першої групи відносимо праці, пов'язані з національно-державним будівництвом; до другої – політико-правового статусу національних товариств; до третьої – особливостей міжнародних стандартів у реалізації національної політики; до четвертої – наукові дослідження з українсько-польських відносин; до п'ятої – праці, що вивчають питання розвитку національної культури, релігії та освіти національних меншин; до шостої – проблеми етнодемографічних характеристик; до сьомої – етнічних конфліктів та протиріч на національному ґрунті.

Характерною рисою першої групи є те, що праці відображають період осмислення світового досвіду та становлення української етнодержавознавчої думки. Особливо цінними є напрацювання Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України ім. І. Ф. Кураса. У них знаходимо відомості про становлення державних інститутів (органів влади), покликаних формувати національні пріоритети розвитку національних меншин України. До таких належать використані роботи працівників інституту О. Рафальського, О. Майбороди, Г. Зеленько, С. Римаренко, О. Кривицької, В. Котигоренко, О. Калакури та Л. Ковач. Авторами, на основі світового досвіду, напрацьовано рекомендації формування національної системи розвитку етнополітики.

У дисертаційному дослідженні використані наукові праці В. Євтуха, Л. Нагорної, Ю. Алексеєва, С. Кульчицького, А. Слюсаренка, О. Власюка, В. Крисаченка, М. Степико, І. Зварич, Н. Лозко, М. Ярмоленко, О. Антонюка та В. Рогозинського, які представляють інші наукові установи та мають напрацювання щодо осмислення етнічних процесів у сучасній Україні.

До другої групи увійшли праці науковців Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Ю. Шемшученко, В. Шаповала, І. Кресіної,

В. Денисова, О. Стойко тощо. Роботи в основному охоплюють напрацювання правового статусу національних товариств та вироблення політико-правових механізмів протидії етнополітичній дезінтеграції держави.

Досліджені у цьому контексті праці Л. Рябошапко, О. Картунова, В. Шишкіна, С. Шимона, Ю. Тихомирова, О. Уткіна, І. Попеску, О. Ємця, О. Лановенко, П. Надолішнього, С. Василенко, М. Панчука, В. Кучера, В. Наулка та М. Обушного. Наукова думка спрямована на гармонізацію українського законодавства, що регулює міжнародні відносини, з міжнародними нормативно-правовими актами.

У третю групу увійшли праці О. Антонюка, І. Оніщенко та С. Римаренка. Науковці, аналізуючи дослідження зарубіжних учених, подають моделі формування етностатусознавчої думки країнами Європейського Союзу, США, СРСР, Китаю та ін. Авторами пропонуються міжнародні підходи до визначення терміну «національна меншина».

Четверта група історіографії дисертаційного дослідження відображена працями О. Калакури, В. Сергійчука, М. Литвина, Л. Алексієвець, І. Ільчук та О. Слободян. Авторами проаналізовано особливості українсько-польських відносин у ХХ – початку ХХІ ст. Цікавими для дослідження є події та імена історичних постатей, пов'язаних із процесами двосторонніх відносин. Дослідники наголошують на позитивній динаміці співпраці між Україною та Польщею, яка, без сумніву, має проєкцію на сприяння національного розвитку місцевих поляків з боку українських органів влади. У той же час авторами аналізуються негативні політичні тенденції, що мають місце у міждержавних відносинах. До цієї групи входять наукові розвідки польських авторів Є. Дамраша та Л. Карпальської.

Серед праць, які увійшли до п'ятої групи, можна виділити роботи О. Калакури, С. Римаренка, Т. Клищенко, Г. Ленгард, О. Овчарука, Ю. Войцехівського, Н. Бондаренко, В. Павленко, М. Баяновської, П. Тірала та І. Іванюка, які аналізують стан розвитку польської культури в Україні на сучасному етапі. Дослідженню РКЦ в Україні присвятили свої наукові розвідки В. Єленський, І. Ломака, О. Грицина, Н. Кочан та М. Кирюшко.

У шосту групу історіографії увійшли наукові праці Н. Макаренко та Д. Шелест. Дослідниками проведено порівняльний аналіз зміни чисельності польської національної меншини Тернопільщини за результатами переписів 1989 та 2001 рр.

Сьому групу розкривають наукові розвідки О. Кривицької, В. Котигоренко, В. Газіна, О. Каліщук, І. Кресіної та Н. Марчук. Авторами подається класифікація енічних конфліктів та аналізуються протиріччя, які можуть викликати протистояння на етнічному ґрунті.

Отже, незважаючи на існування низки праць загального характеру, у яких висвітлено окремі аспекти розвитку національних меншин України наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., порушена нами наукова проблема не мала спеціального комплексного вивчення. Окремі аспекти розвитку польської національної меншини на Тернопільщині у кінці ХХ – початку ХХІ ст., висвітлено автором цієї наукової роботи у низці публікацій.

Джерельна база дослідження складається з нормативно-правових актів державних органів влади, архівних та документальних матеріалів, які можна поділити на шість груп. Перша група – нормативно-правові акти України і ЄС; друга – архівні матеріали центральних і обласних державних архівів України; третя – дані органів статистики; четверта – енциклопедії та довідники; п'ята – періодичні видання: українсько- та польськомовні; шоста – українські та польські Інтернет-видання.

Перша група дає перелік та аналіз формування правового поля держави, яке покликане регулювати міжнаціональні відносини в державі та сприяти розвитку національних меншин. Сюди відносяться «Декларація про державний суверенітет», «Акт проголошення Незалежності України», Конституція України, Закон України «Про національні меншини», «Договір між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво», «Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністерством національної освіти Республіки Польща про співробітництво в галузі освіти», Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини», Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року».

Автором використані матеріали «Збірки договорів Ради Європи», які містять «Конвенцію про захист прав і основних свобод людини», «Рамкову конвенцію про захист національних меншин» та «Європейську хартію регіональних мов або мов меншин».

Отже, аналіз зазначених нормативно-правових актів свідчить про еволюцію українського законодавства у сфері етнодержавознавства та приведення його у відповідність до світових стандартів.

Друга група охоплює документи двох центральних державних архівних установ та Державного архіву Тернопільської області. У дисертаційному дослідженні використано 31 архівну справу, які зберігаються у 6 фондах. Значну їх частину до наукового вжитку введено вперше. Системно і послідовно опрацьовано документи й матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України) та Державного архіву Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.).

Науково-історичну цінність становлять неопубліковані матеріали ф. Р-2 «Рада Міністрів УРСР» та ф. 5252 «Державний комітет України у справах національностей та міграції» ЦДАВО України, де зосереджені документи та листування інститутів влади, покликаних формувати та реалізовувати державну політику у сфері міжнаціональних відносин.

Аналіз матеріалів ф. 5252 свідчить про еволюцію державного органу влади, покликаного відповідати за політику держави у сфері національної політики, який пройшов шлях від державного Комітету (Міністерства) до департаменту у складі Міністерства культури України.

Документи ф. Р-2 відображають етапи проголошення незалежності України та формування управлінської політики центральних органів влади у галузі міжнаціональних відносин. Заслуговує на увагу дослідників листування державних органів влади із громадськими об'єднаннями – Народним рухом України, Українською Гельсінською спілкою щодо національних меншин. У документах прослідковується еволюція Закону України «Про національні меншини».

Ф. 1 «Центральний Комітет Комуністичної партії України» ЦДАГО України містить важливі матеріали, які розкривають процеси руйнування СРСР. Аналіз документів кінця 80-х рр. ХХ ст. свідчить про відхід офіційних органів влади від постулату «радянська людина», а, натомість, в офіційних документах спостерігаються терміни «національна політика» та «національні меншини». Важливим джерелом для дослідників є доповідні записки КДБ та органів МВС про національні процеси, що мали місце в Україні. Цікавими є стенограми радіопередач «Голосу Америки» та радіо «Свобода», які висвітлювали процеси відродження національних рухів у різних регіонах України. Особливий інтерес викликають документи про події, що мали місце на Тернопільщині.

У Держархіві Тернопільської обл. знаходяться матеріали, які висвітлюють регіональні особливості, що мали місце в кінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. Ф. Р-1833 «Виконавчий комітет Тернопільської обласної ради народних депутатів» містить звіти про суспільно-політичну ситуацію в області. Згідно з доповідними до вищих органів влади прослідковуються тенденції до відновлення громад РКЦ та створення перших польських національно-культурних товариств.

За матеріалами ф. 3536 «Тернопільська обласна державна адміністрація» та ф. 3537 «Представник Президента України в Тернопільській області» можна ознайомитись із процесами, які проходили в Тернопільській області після проголошення незалежності України. Налагодження перших контактів місцевих поляків із РП. Формування офіційних делегацій від Тернопільщини до Польщі та прийоми гостей із сусідньої держави.

Отже, у дисертаційному дослідженні використано значний обсяг архівних документів, які дають можливість об'єктивно дослідити процеси розвитку національних меншин України, зокрема й поляків.

Третя група містить матеріали довідників головного управління статистики в Тернопільській області за даними переписів населення 1989 та 2001 рр. Згідно з отриманими результатами автором проведено розрахунок кількісних змін польської національної меншини Тернопільщини та стану її асиміляції.

Четверта група охоплює видання, опубліковані провідними науковими установами держави – Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та Міжрегіональної академії управління персоналом. До нашої уваги «Мала енциклопедія етнодержавознавства» і

«Малий етнополітичний словник». Значний матеріал міститься у 10-ти томній «Енциклопедії історії України» НАН України.

У дисертаційному дослідженні також використані «Соціологія: довідник», енциклопедичне видання «Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика)» та «Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали».

П'ята група джерел містить матеріали «Бюлетеня Державного Комітету України у справах національностей та міграції» та «Вісника Держкомнацміграції України». Тут можна ознайомитись із нормативно-правовими актами держави у галузі реалізації міжнаціональних відносин. У періодичних виданнях друкуються матеріали про офіційні заходи, прийоми делегацій та розпорядчі документи, які покликані вирішувати поточні питання та призначення відповідальних осіб за реалізацію політики держави.

Автором дослідженні матеріали видань центральних органів влади: «Урядовий кур'єр», «Голос України» та «Відомості Верховної ради України», де друкуються офіційні документи Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України. З цієї групи проаналізовано зміст газет «Дзеркало тижня» та «Злагода».

У дослідженні використані матеріали спеціалізованих наукових видань – «Український історичний журнал», «Український географічний журнал», «Відродження», «Розбудова держави», «Віче», «Політика і час», «Посвіт», «Історія в школі», «Філософська і соціологічна думка», «Трибуна», «Персонал» та «Сучасність». У них надруковано низку досліджень українських істориків і краєзнавців з проблем національних меншин та міжнаціональних відносин.

До цієї групи увійшли матеріали місцевих газет «Тернопіль вечірній», «Свобода», «Вільне життя», «Чортківський вісник», «Голос народу», «Колос», «Нова доба», «Вільне слово» та «Народне слово». З даних джерел отримано інформацію про діяльність польських національних товариств в обласному центрі місті Тернополі та районах.

На особливу увагу заслуговують польські ЗМІ. Сюди відносяться незалежна польська газета в Україні «Kurier Galicyjski» та часопис Федерації польських організацій в Україні «Nasze Drogi». У роботі використані матеріали польських газет «Gazeta Krakowska» та «Najwyższy Czas!». У цих виданнях друкуються матеріали про діяльність польської громади України та різні аспекти українсько-польських відносин.

До даної групи належать матеріали, які надруковані в офіційних виданнях Ради національних спільнот України – «Форум націй» та «Національний діалог». У цій категорії документів міститься інформація про діяльність цього громадського органу.

Використано матеріали Інтернет-ресурсів, які склали шосту групу джерел. До теми діяльності національних меншин та міжнаціональних відносин звертались «Українська правда» та ZIK («Західна інформаційна корпорація»). Цінні матеріали розміщені на сайтах Товариства польської

культури імені ксьондза Броніслава Мірецького (Підволочиськ) та Польського культурно-освітнього товариства імені блаженної Марцеліни Даровської (Бережани). Дані носії подають інформацію виключно польською мовою та розповідають про діяльність названих товариств.

Отже, залучена до дисертації джерельна база є широкою, інформативно насиченою, достовірною. Вона представлена різноманітними за походженням опублікованими та неопублікованими матеріалами.

У розділі розкрито сукупність методів, які використовувалися при написанні дисертаційної роботи. Визначено необхідність застосування міждисциплінарного підходу задля якісного розкриття теми. Обґрунтовано актуальність використання як загальнонаукових методів, так і спеціально-наукових – історичних та методів економічного аналізу. Осмислення опрацьованих джерел на засадах новітньої методології дозволило розкрити обрану тему та досягти поставленої мети.

У другому розділі **«Загальна характеристика польської національної меншини Тернопільщини»** проаналізовано результати переписів населення: всесоюзного 1989 р. та всеукраїнського 2001 р. У роботі використано таблиці зі статистичними даними населення за національністю та володінням рідною мовою. Проаналізовано показники зайнятості населення у порівнянні 1989 р. та 2001 р. Висвітлено особливості комунікацій польської національної меншини з історичному батьківщиною.

За результатами проведених досліджень виявлено кількісні зміни польської національної меншини Тернопільської області. Проведено аналіз населення за формулами місто-село, чоловіки-жінки та рідна мова-мова спілкування. Розглянуто демографічні особливості та тенденції міграційних процесів.

Поляки за чисельністю у 1989 р. посіли в Тернопільській області третє місце – 6704 особи, що склало 0,58 % від усього населення. Офіційні результати узагальнені й опубліковані в збірниках матеріалів Головного управління статистики у Тернопільській області. З'ясовано, що у містах проживало 3173 поляка, що склало 47,33 % від усієї кількості. Серед міст можна виокремити Скалат Підволочиського району, у якому польське населення склало – 5,60 %. До другої групи, де польське населення перевищує один відсоток відносяться – Підволочиськ (3,39 %), Микулинці (1,93 %), Гримайлів (1,92 %), Теремовля (1,218 %), Шумськ (1,217 %) та Гусятин (1,21 %). Інші мали менше 1 % польського населення.

Станом на 1989 р. частка польського населення у сільській місцевості не перевищувала 0,30 %. Лише у Підволочиському районі 3,52 % мешканців належали до польської національної групи.

У 2001 р. кількість поляків на Тернопільщині вже становила 3856 осіб, що склало 57,52 % від попереднього показника.

Загалом, чисельність поляків зменшилася на 2848 осіб (або на 42,48 %), а сумарно від усього населення поляки вже склали 0,34 %. У порівнянні із попереднім переписом, їх кількість (питома вага) зменшилася на 0,24 %.

Згідно із результатами перепису 2001 р., частка польського населення у сільській місцевості скоротилася до 0,18 %. Найбільш заселеним поляками залишився Підволочиський район – 2,81 %. У Гусятинському районі маємо показник 0,19 %, а у Чортківському 0,22 %.

За результатами перепису 1989 р. лише 583 поляки Тернопільщини володіли польською мовою – 8,7 %. Переважна більшість поляків (87,14 %) рідною вважали українську мову. Російську за рідну визнали 4,02 %.

9,59 % поляків міста Тернополя рідною вважали мову своєї національності, 80,56 % рідною вказали українську мову і 9,51 % російську мову.

Найбільший відсоток володіння рідною мовою серед поляків Кременеччини (25 %) та Козівщини (20 %). Погано знали мову своєї національності поляки Гусятинщини (4,96 %), Підволочищини (5,18 %), Лановеччини (5,26 %) та Бучаччини (5,98 %).

Виходячи із наведених цифр, стверджуємо що рівень асиміляції польського населення Тернопільщини у 1989 р. був дуже високий та кількість поляків досягала критично малих показників.

Згідно із результатами всеукраїнського перепису 2001 р. відсоток володіння рідною мовою серед поляків сягнув 8,56 %, що на 0,14 % менше у порівнянні із попереднім переписом. Цікавими є цифри у районах. Так, 45,83 % поляків Бучаччини вказували у анкетах, що рідною для них є польська мова, 34,62 % поляків Заліщицького району та 27,78 % Бережанського, що є значно більше від попереднього перепису.

У той же час лише 2,11 % поляків Підволочиського району, 5,8 % мешканців польської національності Борщівщини визнали рідною польську мову, що є меншим від попередніх показників. Серед міського населення рідною польську мову визнали 12,11 % (221 з 1825 осіб) опитаних та 5,37 % (109 з 2031 особи) мешканців польського походження, які проживали у сільській місцевості.

Аналізуючи чисельність та демографічні характеристики за даними переписів 1989 та 2001 рр., автор приходять до висновку, що в кінці ХХ – початку ХХІ ст. польська громада Тернопільщини зазнала суттєвих кількісних та якісних змін. Збереглася повоєнна тенденція зменшення чисельності поляків краю, але зріс відсоток визнання рідною польську мову, що свідчить про призупинення асиміляційних процесів.

У дисертації наголошено на необхідності проведення сучасного перепису населення України, адже наявна статистична інформація подає зміни кількості населення. Відсутня інформація за національним розподілом, який можна отримати лише за підсумками всеукраїнського перепису населення.

У роботі висвітлено особливості та основні форми комунікацій польської національної меншини Тернопільщини із історичною батьківщиною. Виокремлено шість основних напрямків поїздок поляків до РП – приватні, гуманітарні, туристичні, релігійні, трудові та освітні. У дослідженні показано участь генерального консульства РП в Луцьку та консульських установ України у сприянні зв'язкам поляків з Батьківщиною.

У третьому розділі «Соціально-правове становище польських товариств» проаналізовано особливості організації польських національно-культурних товариств у Тернопільській області. У роботі чітко прослідковуються етапи зростання активності місцевих поляків у самоорганізації власного національного життя. Отримано дані про роль органів місцевої виконавчої влади у сприянні національно-культурним товариствам. Із отриманих результатів дослідження випливає участь польських урядових та позаурядових організацій у сприянні місцевим полякам.

У ході проведення дисертаційного дослідження з'ясовано, що на виконання розпорядження Ради Міністрів УРСР від 25 березня 1991 р. № 86 Міністерством юстиції УРСР підготовлено проект Закону УРСР «Про національні меншості в Українській РСР». Документ містив 18 статей, покликаних сприяти утворенню національних адміністративно-територіальних одиниць та діяльності національних товариств. Стаття 3 цього проекту Закону до національних меншин в УРСР зараховувала громадян республіки, які не були українцями.

Досліджено, що до формування національної політики в УРСР долучилася і Верховна Рада Української РСР, де 22 лютого 1991 р. прийнято постанову «Про інформацію Комісії Верховної Ради Української РСР з питань культури та духовного відродження «Про стан роботи органів державного управління по створенню умов для розвитку культур національних меншин України», у якій підготовлено доручення урядові республіки щодо розвитку національних меншин. У постанові, зокрема, було передбачено створення в системі Держкомпреси спеціалізованого видавництва з друку літератури для національних меншин та заснування у м. Києві бюджетної установи – Центру національних культур.

Це були перші спроби ввести в юридичну площину питання нормалізації діяльності національних товариств. Суттєво змінилася ситуація із проголошенням незалежності України, коли за основу реалізації національної політики держави брали досвід країн Європейського Союзу.

Автор виділяє три етапи організації польських національно-культурних товариств: «радянське потепління» – у кінці 80-х рр. ХХ ст. – зареєстровано три польські товариства; початок незалежності України – 1991–2007 рр. – зареєстровано п'ять товариств; закон РП «Про карту поляка» – 2007 – кінець 2018 р. – зареєстровано шість товариств.

З'ясовано, що три польських товариства Тернопільщини діють без офіційної реєстрації.

Аналізуючи отримані джерела, виділено основні напрямки діяльності польських національно-культурних товариств – святкування польських національних свят (День Незалежності, День Конституції), святкування релігійних свят, проведення тематичних вечорів, організація національно-етнографічних колективів, підтримання контактів із історичною батьківщиною.

На особливу увагу заслуговує аналіз діяльності польських національно-культурних товариств, скеровану на налагодження зв'язків місцевих органів влади із адміністративно-територіальними інститутами РП. У роботі на прикладі контактів місцевих поляків із регіонами Польщі подано перелік міст-побратимів та міст-партнерів України та Польщі, які з офіційних відвідин переросли у повноцінні економічні зв'язки. У цьому контексті виділяється діяльність «Польського культурно-освітнього товариства в Тернопільській області» (м. Тернопіль), «Товариства відродження культури польської ім. Ю. Словацького» (м. Кременець) та «Польсько-українське культурно-освітнє товариство ім. А. Міцкевича» (м. Чортків).

На увагу заслуговують окремі дії місцевих органів влади Польщі, скеровані на гуманітарну допомогу українським побратимам у ході Революції Гідності та допомогу Збройним Силам України нелетальною амуніцією.

Отже, поляки Тернопільщини відіграють важливу роль у налагодженні культурно-освітніх та господарських зв'язків між Тернопільщиною та окремими регіонами Польщі. Результатом співпраці стали традиційні обміни культурними програмами, а головне, налагодження економічної співпраці, яка сприяла створенню філій польських підприємств в Тернопільській області та вихід місцевих господарств на європейські ринки.

У четвертому розділі **«Культурно-освітня діяльність польської громади Тернопільської області»** проаналізовано документи та матеріали, які висвітлюють культурно-історичну спадщину польського народу в Тернопільській області.

Систематизовано перелік пам'ятників та монументів, які перебувають у реєстрі Тернопільського обласного центру охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини. У таблицях подано перелік та стан польських кладовищ, зібраний за ініціативи Тернопільської ОДА. У 1998 р. Тернопільською ОДА проведено облік польських кладовищ, який налічував 85 об'єктів. Станом на 1999 р. управлінням культури Тернопільської ОДА подано інформацію про наявність в області 13869 зареєстрованих польських поховань.

У 2007 р. в м. Чортків відновлено кладовище польських легіонерів та впорядковано 96 поховань.

Окремим похованням та пам'ятникам надані охоронні номери. Значне місце у дослідженні відведено музею Юліушу Словацькому в Кременці, який відкрито завдяки об'єднанню зусиль місцевої влади та польськими урядовими та позаурядовими організаціями. Станом на кінець 2017 р. фонди музею нараховували 5150 експонатів.

Україна через уповноважені органи (управління культури, управління з питань внутрішньої політики, інспекція охорони пам'яток історії та культури) та Тернопільська обласна організація Українського товариства охорони пам'яток історії та культури сприяють розвитку самобутньої польської культури через вшанування визначних уродженців Тернопільщини, збереження матеріальної культури та сприяння відновленню історичної

пам'яті. Тернопільською обласною радою надано статус пам'ятки місцевого значення десяткам костелів, пам'ятників, будівель тощо.

З другої половини 90-х рр. ХХ ст. польські урядові та позаурядові організації почали надавати системну допомогу полякам Тернопільщини у відродженні польської культури, а генеральні консульства РП у Львові та Луцьку забезпечили місцевим полякам юридичний та методичний супровід в організації національно-культурних об'єднань.

Важливим напрямком у дослідженні є аналіз шляхів відновлення римо-католицьких громад Тернопільщини. Досліджено етапи відбудови костелів та організацію римо-католицьких монастирів. Завдяки спогадам, вдалося відновити імена представників польської національності з населених пунктів Тернопільщини, які здійснили ряд поїздок до Ради Міністрів СРСР (м. Москва) з метою відновлення римо-католицьких громад.

Обґрунтовано, що в Тернопільській області набули сталого характеру процеси відновлення громад РКЦ. Їх число зросло з трьох на початок 1989 р. (м. Кременець, м. Борщів та с. Галушинці Підволочиського району) до 88 на кінець 2017 р.

На Тернопільщині діють сім римо-католицьких монастирів, з них п'ять жіночих та два чоловічих. Найдієвіші – монастир Згромадження сестер францисканок служебниць Христа у с. Полупанівка Підволочиського району та чоловічий монастир ордену братів менших св. Франциска з Асижу Бернадинів у м. Збараж.

З РП на Тернопільщину щороку прибувають священики для забезпечення духовних потреб віруючих християн західного обряду. Так, у 2014 р. до області прибуло 19 громадян РП (8 священиків та 11 монахів). У 2016 р. отримали дозвіл на перебування 24 особи (12 священиків та 12 монахів), а у 2017 р. 22 громадян Польщі (7 священиків та 15 монахів), які офіційно зареєстровані в управлінні внутрішньої політики Тернопільської ОДА.

Станом на 2018 р. в області не вирішене питання збереження місцевих нефункціонуючих костелів. До відновлення храмів активно долучаються місцеві польські товариства, меценати та волонтери з РП.

Проаналізовано стан вивчення польської мови в державних навчальних закладах та суботньо-недільних школах, що діють при польських культурно-освітніх товариствах. Подано показники зростання кількості учнів, які вивчають польську мову на Тернопільщині в якості основного предмета чи факультативно. У дослідженні прослідкована динаміка кількості слухачів суботньо-недільних шкіл: 2002 р. – 127 осіб (2 школи – Тернопіль та Чортків); 2013 р. – 150 слухачів (6 шкіл – Тернопіль (2), Кременець, Чортків, Підволочиськ і Бережани); 2018 р. – 320 слухачів (6 шкіл).

У державних навчальних закладах у 2000 р. польську мову вивчали 92 учні, як основний предмет та 360 факультативно. У 2002 р. навчанням охоплено відповідно 532 і 1072 учня. У 2018 р. польську мову вивчали у 24 державних навчальних закладах шести районів області – 2109 учнів.

Особлива увага приділяється системі підготовки учителів польської мови та якості підручників польської мови та історії Польщі. Вивчено стан викладання польської мови у вищих навчальних закладах Тернопільської області. Навчальні програми розроблені за сприяння Міністерства освіти та науки України у Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. І. Франка.

Охарактеризовано інформацію з районів, де компактно проживають поляки про польські національні етнографічні колективи. Досліджено творчу діяльність польських колективів в Україні та за межами держави. Подано перелік художніх керівників, які працюють на ниві відродження самобутньої польської культури.

У Тернопільській області через територіальну розпорошеність, кількісне зменшення та фінансову обмеженість, художні колективи польської національної меншини в основному діють за місцем проживання і переважно їх репертуар налічує твори на релігійну та історичну тематику.

Найяскравішими колективами, що популяризують польське мистецтво в Україні та за межами держави є танцювальний дитячий колектив «Барвінок» з Кременця, який зазнав організаційних змін та змішаний українсько-польський молодіжний камерний хор ім. Ю. Словацького, які у своєму творчому доробку мають досвід спільних виступів зі знаними польськими гуртами.

Колективи «Арка» (м. Підволочиськ), «Медобори» (с. Старий Скалат) та «Ластівочка» (м. Чортків) у своїй діяльності обмежуються концертами за місцем проживання, через що не набули широкої популярності, але виконують головне мистецьке завдання – духовне збагачення народу, відродження народних традицій, обрядів, звичаїв та відзначення польських державних свят (День Незалежності, День Конституції Польщі).

Зазначається, що польські етнографічні колективи беруть активну участь у фестивалях на території Польщі, а саме – Міжнародному турнірі польських танців у місті Семитяче та концертах у місті Гожув – Віткопольська, де проходять Дні польської національної культури.

Важливе значення для культурного збагачення польської громади краю мають приїзди з Польщі драматичних театрів, фольклорних колективів та сучасних мистецьких гуртів, що формують культурний місток місцевих поляків з історичною батьківщиною. На Тернопільщині більшість етнографічних колективів мають статус аматорських у зв'язку з відсутністю кваліфікованих кадрів та достатньої кількості фахових виконавців. Місцеві мистецькі гурти у своєму репертуарі зосереджені на виконанні обрядових пісень.

Місцеві органи влади сприяють в орендуванні приміщень для навчання та виступів колективів у концертних програмах. Більшість творчих груп існують за рахунок ентузіазму учасників та меценатів. У роботі відзначається, що значна частка колективів працює у змішаному польсько-українському складі, що є сприятливим чинником у міжнаціональних відносинах.

Культурно-освітня діяльність польської громади Тернопільщини зосереджена на збереженні національної самобутності. Місцевими органами влади надається допомога в охороні пам'яток історії і культури, вивченні польської мови та виділенні приміщень для проведення заходів.

Окреслено, що на виконання державної програми розвитку української культури на 1999–2005 рр. при управлінні культури Тернопільської обласної державної адміністрації утворено координаційну раду з числа представників національно-культурних товариств. На засіданні «Ради представників національних товариств» здійснюється планування заходів, які відзначаються в області за ініціативи національних меншин, ведеться робота із поповнення бібліотечного фонду, а також контроль за збереженням пам'ятників, меморіальних дощок та інших символів і знаків, що стосуються історії діяльності представників національних меншин, здійснюється культурний обмін між представниками різних національних товариств.

У **висновках** підсумовано та узагальнено результати дисертаційного дослідження.

Проаналізовано історіографію та джерельну базу дисертації. Визначено, що більшість джерел, які використовувалися при написанні дисертаційної роботи, неопубліковані раніше або були введені до наукового вжитку вперше. Розкрито основні методи, що застосовувалися при дослідженні та аргументовано необхідність використання саме цих методів наукового аналізу.

Історіографія поділена на сім груп, у яких розкрито основні напрямки розвитку етносторонності в Україні. Окремо виділено досягнення Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Джерела дисертації поділено на шість груп, проаналізовано нормативно-правову базу дослідження, систематизовано архівні матеріали, вивчено збірники опублікованих документів та періодичні видання. Окреслено, що права етнонаціональних меншин можуть бути надійно гарантовані лише за умови їх закріплення у відповідних конституційно-правових актах. Основною гарантією прав етнонаціональних меншин в Україні є її Конституція, на основі якої розвивається національне законодавство і правнича система. Єдність Конституції та міжнародних стандартів прав національних меншин здійснюється через участь України у роботі європейських міжнародних організацій.

У дисертаційному дослідженні використано ряд загальнонаукових та спеціально-історичних методів, які базуються на принципах історизму та об'єктивності. Використано методи аналізу, синтезу, порівняльно-історичний, типології, верифікації, синергетичний та національно-екзистенційний методи.

Охарактеризовано чисельність та демографічні зміни польської національної меншини Тернопільщини. Проаналізовано результати переписів населення 1989 та 2001 рр. Обґрунтовано необхідність проведення нового

перепису населення з метою отримання достовірних демографічних показників, які нагальні при формуванні державної політики у напрямку міжнаціональних відносин. З метою контролю за міграційними потоками в Україні необхідно під особливу увагу взяти транзитні транспортні шляхи та привести у відповідність з новими вимогами українське міграційне законодавство.

Визначено форми комунікацій поляків з історичною батьківщиною. Виділено пріоритетні види налагодження культурних зв'язків з РП.

Окремою формою діяльності слід виділити заснування релігійних громад РКЦ.

Висвітлено особливості створення і функціонування польських національно-культурних і етнографічних товариств. Підсумовано основні показники їх діяльності. Проаналізовано роль центральних та місцевих органів влади у формуванні державної політики сприяння діяльності польських національно-культурних товариств. Наголошено, що місцевим органам влади необхідно під особливу увагу взяти питання підготовки кадрів для роботи із представниками національних меншин, систематизувати висвітлення діяльності культурних товариств національних меншин та створити їм умови для вільного доступу до центральних засобів масової інформації.

Досліджено основні напрямки діяльності польських національно-культурних товариств. Акцентовано увагу на методичній допомозі генерального консульства РП в Луцьку місцевим полякам, яке організовує наради із головами польських товариств та здійснює консульські поїздки в область.

У роботі подано імена керівників та активістів польських товариств, які відповідають за діяльність польської громади Тернопільщини – Г. Стронський, П. Фрис, М. Пустельник, М. Крих, М. Войнова, Г. Шатрук, Й. Шкодзінський, І. Пейко тощо.

Показано значення польської громади у збереженні культурно-історичної спадщини, відновленні римо-католицьких костелів, вивченні польської мови в суботньо-недільних і державних навчальних закладах. Значну увагу приділено створенню і діяльності музею Ю. Словацького у Кременці.

Отже, за період кінця ХХ – початку ХХІ ст. польська національна меншина Тернопільщини пройшла шлях становлення, який характеризується забезпеченням безперешкодних контактів з історичною батьківщиною, зростанням кількості громад РКЦ, розбудовою мережі вивчення польської мови та посиленням заходів зі збереження польської історичної спадщини. Державою та місцевими органами влади створені сприятливі умови для діяльності польських національно-культурних товариств та етнографічних колективів. Керівники польських товариств мають можливість працювати у дорадчому органі – Раді представників національних товариств при Тернопільській ОДА.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ткач В. Участь етнічних меншин Поділля в процесі становлення української державності // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Вип. 10. 2000. С. 150–157.

2. Ткач В. Соціокультурні тенденції діяльності національних меншин Поділля у 90-х рр. ХХ ст. // Наукові праці Кам'янець-Поділ. держ. педуніверситету: Іст. науки. 2002. Т. 8. (10). С. 423–427.

3. Ткач В. Культурно-освітня діяльність поляків Тернопільщини наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. // Мандрівець. 2007. № 2 (67) березень-квітень. С. 47–51.

4. Ткач В. Порівняльна характеристика національної структури населення Тернопільської області (за результатами Всесоюзного перепису населення 1989 року та Всеукраїнського перепису 2001 року) // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Вип.1. 2012. С. 150–153.

5. Ткач В. Організація національно-культурного життя поляків Чортківщини у 1989–2017 рр. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2017. Вип. 2. Ч. 3. С. 146–149.

6. Ткач В. Польсько-українське культурно-освітнє товариство ім. Адама Міцкевича в місті Чорткові: історія становлення та перспективи розвитку // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 366–370.

7. Ткач В. Роль польської національної меншини Тернопільщини у налагодженні міжрегіональних україно-польських відносин // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 131 (4). С. 115–119.

8. Ткач В. Польська громада міста Тернополя у 1989–2018 роках: освіта, релігія та культурна діяльність // Молодий вчений. № 7 (59), липень 2018. С. 32–36.

II. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Ткач В. Поляки Тернопільщини // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна наукова '2003». Том 7. Історія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. С. 27–29.

10. Ткач В. Діяльність національно-культурних товариств Тернопільщини в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. // Проблеми і перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. С. 31–39.

11. Ткач В. Тернопільщина: національні меншини та релігійне питання // Конфесійне багатоманіття України в контексті духовного і національного відродження. Науковий збірник / За редакцією проф.

Колодного А. М., проф. Гудими А. М. та ін. Тернопіль: Видавець ТДТУ ім. І. Пулюя, 2007. С. 101–105.

12. Ткач В. Культурно-освітня діяльність поляків Кременецького району Тернопільської області в кінці ХХ на початку ХХІ ст. // Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23–24 лютого 2018 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. С. 105–109.

13. Ткач В. Поляки Бережанського району Тернопільської області у 1989–2017 роках // Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження із суспільних наук у 2018 році». Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. С. 141–145.

14. Ткач В. Поляки Гусятинського району Тернопільської області у 1989–2017 роках // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «ScienceMax І». Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. С. 7–10.

15. Ткач В. Духовне відродження польської громади Тернопільщини у 1989–2017 роках // International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland» Stalowa Wola, Republic of Poland, 20–21 July 2018. Volume 5. Stalowa Wola: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. S. 114–117.

16. Ткач В. Полонія Підволочиського району Тернопільської області у 1989–2018 рр.: релігійний та культурно-освітній аспекти // Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 серпня 2018 року). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація». 2018. С. 28–31.

АНОТАЦІЯ

Ткач В. М. Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01. – історія України. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019.

У дисертації комплексно і всебічно досліджено процес розвитку польської національної меншини Тернопільщини кінця ХХ – початку ХХІ ст. Проаналізовано зміни чисельності поляків за результатами переписів населення 1989 та 2001 рр. Розкрито особливості утворення польських національних товариств. Досліджено збереження культурних пам'яток, пов'язаних із поляками Тернопільщини. Висвітлено процеси відродження парафій Римо-Католицької Церкви, діяльність польських етнографічних колективів та стан вивчення польської мови в області.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, українці, поляки, національно-культурні товариства, римо-католицька громада, перепис населення, генеральне консульство, костел, польська мова.

АННОТАЦИЯ

Ткач В. М. Польская национальная меншина Тернопольщины: социально-правовой и культурно-образовательный аспекты (конец XX – начало XXI в.). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01. – история Украины. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2019.

В диссертации комплексно и всесторонне исследовано процесс развития польской национальной меншины Тернопольщины конца XX – начала XXI в. Проанализированы изменения численности поляков согласно результатам переписи населения 1989 та 2001 гг. Раскрыты особенности создания польских национальных обществ. Исследовано сохранение культурных памятников, связанных с поляками Тернопольщины. Освещено процессы возрождения обществ Римо-Католической Церкви, деятельность польских этнографических коллективов и состояние изучения польского языка в области.

Ключевые слова: Украина, Республика Польша, украинцы, поляки, национально-культурные общества, римо-католическая громада, перепись населения, генеральное консульство, костел, польский язык.

ANNOTATION

Tkach V. M. Polish National Minority of Ternopil Region: social-legal and cultural-educational aspects (the end of the XX – beginning of the XXI century). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the scientific degree of the Candidate of Historical Sciences in the speciality 07.00.01. – History of Ukraine. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2019.

The dissertation highlights the results of a holistic analysis of the socio-legal, cultural-educational activities of the Polish national community of Ternopil region at the end of the XX century at the beginning of the XXI century.

The quantitative and qualitative indicators of the Polish community of Ternopil region are analyzed. The statistics on the results of the All-Union Census of 1989 are compared with the All-Ukrainian Census of 2001. The tabular form depicts the dynamics of changes in the number of Poles in the region.

It explores the peculiarities of the creation of Polish national-cultural associations and describes the normative-legal basis of the state and local executive authorities, which is intended to promote the processes of revival of national minorities. The demographic, cultural-historical and socio-economic characteristics that influence the formation of the Polish community are revealed. The investigation focuses on the activities of Polish national-cultural associations, which played a decisive role in establishing links between the Poles of the region – the Association of the Revival of Polish Culture of the Kremenets District named after Y. Slovatsky, the Cultural-Educational Association of the Ternopil Region,

the Ukrainian-Polish Cultural-Educational Association named after A. Mickiewicz in Chortkiv and others.

It describes the historical heritage (monuments, memorials, graves, works of art, architectural monuments, scientific achievements and works of literature), which has survived from the previous generations of Poles inhabiting Ternopil region.

The main directions of activity of national-cultural associations and the role of diplomatic missions of the Republic of Poland in coordinating their work are considered.

It reveals the complex organizational and logistical issues that have arisen in front of the newly formed religious Roman Catholic communities and spiritual educational institutions. A system of Roman Catholic religious organizations from the Ternopil region is presented.

Particular attention is paid to the role of individuals who struggled for the Polish «spiritual Renaissance», as well as the issue of keeping records and preserving of temples. On the basis of the obtained results, the prospects for the further development of the Roman Catholic communities are outlined.

The investigation focuses on the relations of the Poles with the historical motherland and describes the forms of communication of individual administrative associations of the Ternopil region with the cities, gmina of the Republic of Poland and describes the role of the Polish national minority in establishing interregional relations.

The analysis of the state and dynamics of the study of the Polish language in secondary and higher educational institutions of the region during the years of Ukrainian independence has been made. The system of Saturday and Sunday schools is presented at the Polish national-cultural associations and Roman Catholic communities in some settlements of the region. The system of preparation of teachers of the Polish language and study of the history of the Republic of Poland is described. It conducts a review of the quality of the relevant textbooks.

The investigation highlights a system of Polish national ethnographic collectives, created attached to national-cultural associations and Roman Catholic communities. It describes touring activities and names of artistic directors. Repertoire and artistic genres covered by the mentioned groups are investigated. It presents programs of celebration of state holidays of Ukraine, where Polish collectives were involved.

A systematic analysis of the achievements of local Poles from the end of the XX th to the beginning of the XXI century was conducted. The results are presented in materials published in scientific collections and tested during scientific conferences.

Key words: Ukraine, Republic of Poland, Ukrainians, Poles, national-cultural associations, Roman Catholic community, population censuss, General Consulate, temple, Polish language.

Підписано до друку 15.02.2019 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 15/19/2-6

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.